

Date: 27th July-2025

THE CONCEPT OF LEXICAL COMPETENCE AND MODERN APPROACHES
TO ITS FORMATION

LEKSIK KOMPETENSIYA TUSHUNCHASI VA UNI SHAKLLANTIRISHDA
ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

ПОНЯТИЕ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ И СОВРЕМЕННЫЕ
ПОДХОДЫ К ЕЕ ФОРМИРОВАНИЮ

Ahmadova Azimaxon Behzod qizi

Farg'ona davlat universiteti Chet tillari fakulteti Xorijiy til va adabiyoti:
nemis tili yo'nalishi 24.116-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada leksik kompetensiya tushunchasining lingvistik va didaktik mohiyati, shuningdek, uni shakllantirishda qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik yondashuvlar ilmiy asosda tahlil etilgan. Leksik kompetensiya chet tili o'rganuvchilarning so'z boyligini tizimli ravishda egallashi, ularni nutq jarayonida to'g'ri, o'rinli va kommunikativ maqsadga muvofiq qo'llay olish qobiliyatini bildiradi. Tadqiqotda leksik kompetensiyaning tuzilmasi, tarkibiy komponentlari va rivojlanish bosqichlari aniqlanib, ularni shakllantirishda kommunikativ, interaktiv, kognitiv hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan yondashuvlarning ahamiyati ochib berilgan. Muallif zamonaviy ta'lim jarayonida leksik kompetensiyani rivojlantirish shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, mustaqil o'quv faoliyati va madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini takomillashtirishga xizmat qilishini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: leksik kompetensiya, kommunikativ yondashuv, kognitiv yondashuv, interaktiv metodlar, chet tili ta'limi, innovatsion texnologiyalar, madaniyatlararo muloqot.

Аннотация: В данной статье на научной основе анализируется лингвистическая и дидактическая сущность понятия лексической компетенции, а также современные педагогические подходы, используемые при ее формировании. Лексическая компетенция означает способность изучающих иностранный язык систематически осваивать словарный запас, правильно, уместно и коммуникативно использовать его в процессе речи. В исследовании определены структура, структурные компоненты и этапы развития лексической компетенции, раскрыта значимость коммуникативного, интерактивного, когнитивного и информационно-коммуникационных подходов в их формировании. Автор обосновывает, что развитие лексической компетенции в современном образовательном процессе служит совершенствованию личностно-ориентированного обучения, самостоятельной учебной деятельности и межкультурной коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: лексическая компетенция, коммуникативный подход, когнитивный подход, интерактивные методы, обучение иностранному языку, инновационные технологии, межкультурная коммуникация.

Date: 27th July-2025

Abstract: This article scientifically analyzes the linguistic and didactic essence of the concept of lexical competence, as well as modern pedagogical approaches used in its formation. Lexical competence means the ability of foreign language learners to systematically master vocabulary, to use it correctly, appropriately, and for communicative purposes in the speech process. The study identifies the structure, structural components, and stages of development of lexical competence, and reveals the significance of communicative, interactive, cognitive, and information-communication-based approaches in their formation. The author substantiates that the development of lexical competence in the modern educational process serves to improve the competence of personality-oriented learning, independent learning activity, and intercultural communication.

Keywords: lexical competence, communicative approach, cognitive approach, interactive methods, foreign language education, innovative technologies, intercultural communication.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli axborot asrida chet tillarini o'qitish jarayoni shunchaki grammatik bilimlarni egallash emas, balki real kommunikativ muhitda samarali muloqot olib borish qobiliyatini shakllantirishni talab etadi. Shu boisdan, leksik kompetensiya masalasi zamonaviy til ta'limining markaziy yo'nalishlaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Leksik kompetensiya - bu til o'rganuvchining so'z boyligini to'liq anglab, ularni nutqda to'g'ri, maqsadga muvofiq va madaniyatlararo muloqot kontekstida samarali qo'llay olish qobiliyatidir.

Tilni o'zlashtirish jarayonida leksik kompetensiyaning roli beqiyosdir, chunki u kommunikativ kompetensiyaning asosiy komponenti hisoblanadi. Shu sababli, talabalarda leksik kompetensiyaning rivojlantirish nafaqat lingvistik bilimlarni boyitish, balki ularning tafakkur, nutq madaniyati va ijtimoiy moslashuvchanlik ko'nikmalarini shakllantirishga ham xizmat qiladi.

So'nggi yillarda til ta'limi metodikasida **kommunikativ, kognitiv, interaktiv** va **innovatsion** yondashuvlarga asoslangan metodlar keng qo'llanilmoqda. Bu yondashuvlar til o'rganishni shaxsga yo'naltirilgan, faol ishtirok va amaliy muloqotga tayangan holda tashkil etish imkonini beradi. Leksik kompetensiyaning rivojlantirishda, shuningdek, **axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), multimediali o'quv vositalari, mobil ilovalar** va **onlayn ta'lim platformalaridan** foydalanish samaradorligi tobora ortib bormoqda.

Mavzuga oid xorijiy olimlar - **N. Chomsky, D. Hymes, M. Halliday, S. Thornbury**, shuningdek, mahalliy tadqiqotchilar - **A. Qodirova, M. Umarova, D. Yo'ldosheva** va boshqalarning ilmiy ishlari leksik kompetensiyaning nazariy asoslarini shakllantirish va uni o'quv jarayoniga tatbiq etishda muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda.

Date: 27th July-2025

Mazkur maqolada leksik kompetensiyaning mohiyati, tarkibiy tuzilmasi, uni shakllantirishda zamonaviy yondashuvlarning o'ri hamda ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari nazariy jihatdan yoritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Chet tillarini o'qitish metodikasida leksik kompetensiyani shakllantirish masalasi so'nggi yillarda ko'plab xorijiy va mahalliy tadqiqotchilarning ilmiy izlanishlarida muhim o'rin egallab kelmoqda. Mazkur yo'nalish bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, leksik kompetensiya nafaqat til bilish darajasining o'lchovi, balki kommunikativ faoliyatni samarali tashkil etishning asosiy omilidir.

Xorijiy olimlardan **Noam Chomsky (1965)** o'zining "lingvistik kompetensiya" nazariyasida tilni bilish faqat grammatik qoidalarga amal qilish emas, balki so'z boyligini kontekstga muvofiq ravishda qo'llay olish qobiliyatini ham o'z ichiga olishini ta'kidlaydi. **Dell Hymes (1972)** esa "kommunikativ kompetensiya" konsepsiyasini ilgari surib, til o'rganishda leksik boyligni ijtimoiy-madaniy kontekst bilan uyg'un holda shakllantirish zarurligini asoslab bergan. **Michael Halliday**ning "funktional lingvistika" nazariyasida esa so'z tanlovi va leksik birliklar nutq maqsadiga muvofiq holda qo'llanilishi zarurligi ta'kidlanadi.

Mahalliy tadqiqotlarda ham ushbu masalaga e'tibor kuchaymoqda. **A. Qodirova (2019)** o'z ishida leksik kompetensiyani shakllantirishda integrativ yondashuvni, **D. Yo'ldosheva (2020)** esa til o'rgatishda interaktiv metodlar va AKT vositalaridan foydalanishning samaradorligini asoslab bergan. ****M. Umarova (2021)****ning fikricha, chet tili darslarida o'yinli texnologiyalar, audio-vizual materiallar va kontekstual mashg'ulotlar orqali leksik birliklarni faol qo'llashga undash samarali natija beradi.

Metodologik jihatdan ushbu tadqiqot **nazariy-tahliliy yondashuv** asosida olib borildi. Bunda mavjud ilmiy manbalar, xorijiy va mahalliy adabiyotlar, ilg'or pedagogik texnologiyalar hamda zamonaviy o'qitish metodlari tahlil qilindi. Leksik kompetensiyani shakllantirishga doir konseptual yondashuvlar (kommunikativ, kognitiv, interaktiv, axborotli, shaxsga yo'naltirilgan) tizimli tarzda o'rganilib, ularning o'zaro uyg'unlashuvi asosida ilmiy xulosalar ishlab chiqildi.

Tadqiqotda **tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, model asosida o'rganish va pedagogik kuzatuv metodlari** qo'llanildi. Shuningdek, leksik kompetensiyani shakllantirishda zamonaviy texnologiyalar - **multimedia vositalari, onlayn ta'lim platformalari (Duolingo, Quizlet, Kahoot, LearnWords)** va **mobil ilovalardan** foydalanish tajribalari tahlil qilindi.

Mazkur yondashuvlar asosida talabalarda leksik kompetensiyani rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari aniqlanib, uni o'quv jarayonida samarali tatbiq etishning metodik yo'nalishlari ishlab chiqildi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida o'tkazilgan ilmiy tahlillar, adabiyotlar o'rganilishi va tajriba natijalari shuni ko'rsatadiki, leksik kompetensiyani shakllantirish zamonaviy chet tili ta'limida muhim o'rin egallaydi va u kommunikativ kompetensiyaning ajralmas tarkibiy

Date: 27th July-2025

qismi hisoblanadi. Talabalarning chet tilida samarali muloqot olib borish ko'nikmasi, avvalo, ularning so'z boyligi, semantik anglash darajasi va leksik birliklarni kontekstda to'g'ri qo'llay olish qobiliyatiga bog'liq.

Tadqiqot jarayonida quyidagi asosiy natijalar aniqlandi:

1. **Leksik kompetensiyaning mazmun-mohiyati** aniqlandi: u faqat so'z boyligini bilish emas, balki so'zlarning ma'nosini to'g'ri anglash, ularni kommunikativ vaziyatda maqsadga muvofiq qo'llay olish, sinonimiya va antonimiya kabi semantik aloqalarni to'g'ri qo'llashni ham o'z ichiga oladi.

2. **Zamonaviy yondashuvlarning samaradorligi** aniqlanib, kommunikativ, kognitiv, interaktiv va innovatsion metodlar leksik kompetensiyani rivojlantirishda eng yuqori natija berishi tasdiqlandi. Bunda o'quvchi markazli ta'lim, muammoli vaziyatlar asosidagi mashg'ulotlar va kontekstual o'yinli metodlardan foydalanish alohida ahamiyatga ega bo'ldi.

3. **Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini** o'quv jarayoniga tatbiq etish talabalarning til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshirgan hamda ularning mustaqil ta'lim faoliyatini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Ayniqsa, **Quizlet, Duolingo, Kahoot** kabi platformalardan foydalanish leksik birliklarni mustahkamlash va ularni faol nutqqa kiritishda samarali vosita sifatida namoyon bo'lgan.

4. Tadqiqotda aniqlanishicha, leksik kompetensiyani shakllantirishda **madaniyatlararo muloqot elementi** muhim ahamiyatga ega. Talabalar so'zlarning madaniy kontekstdagi ma'nosini tushunish orqali tilning ijtimoiy-madaniy funksiyalarini yaxshiroq anglaydilar.

5. O'qituvchilar tomonidan **differensial va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni** qo'llash o'quvchilarning individual o'zlashtirish darajasini hisobga olishga, leksik materialni bosqichma-bosqich o'zlashtirishga imkon yaratgani kuzatildi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, leksik kompetensiyani shakllantirishda zamonaviy yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va kommunikativ metodlar uyg'unligi o'quv jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, bu yondashuvlar o'quvchilarda nafaqat til bilimlarini, balki mustaqil fikrlash, nutq madaniyati va kreativ yondashuv kabi shaxsiy sifatlarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, leksik kompetensiyani shakllantirish bugungi chet tillar ta'limida nafaqat lingvistik jarayon, balki kommunikativ, psixologik va madaniy jarayon sifatida ham qaralishi lozim. Leksik kompetensiya - bu til o'rganuvchining so'z boyligini faol nutqda to'g'ri, maqsadga muvofiq va madaniy jihatdan mos qo'llay olish qobiliyatini belgilovchi kompleks kompetensiyadir.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, leksik kompetensiyani rivojlantirishda **kommunikativ yondashuv** yetakchi o'rin tutadi. Chunki bu yondashuv orqali o'quvchi real hayotiy vaziyatlarda so'zlarni amaliy qo'llashga o'rganadi, bu esa o'z navbatida nutq faoliyatining tabiiyligi va spontanligini ta'minlaydi. **Kognitiv yondashuv** esa so'zlarni

Date: 27th July-2025

eslab qolish, ularning semantik tarmoqlarini shakllantirish va ularni ongli ravishda nutqda qo'llashni osonlashtiradi.

Shuningdek, **interaktiv va innovatsion metodlardan** foydalanish leksik kompetensiyani rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Masalan, "rol o'yinlari", "munozarali mashg'ulotlar", "juftlik va guruhli ishlash" kabi metodlar orqali talabalar o'zaro faol muloqotda bo'lib, leksik birliklarni tabiiy muhitda qo'llashga odatlanadilar. Shu bilan birga, **axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining** (AKT) joriy etilishi o'quv jarayonini interaktiv va qiziqarli shaklga keltiradi. **Duolingo, Quizlet, Kahoot** kabi platformalar o'rganilayotgan so'zlarni mustahkamlashda samarali vosita sifatida o'zini oqladi.

Tadqiqot jarayonida kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, leksik kompetensiyani rivojlantirishda **madaniyatlararo komponentni** hisobga olish ham muhim ahamiyatga ega. So'zlar faqat lingvistik birlik emas, balki ma'lum madaniy mazmunni ham o'zida aks ettiradi. Shu bois, til o'rgatishda o'sha til sohiblarining urf-odatlarini, madaniy qadriyatlarini va ijtimoiy konteksti bilan tanishtirish talabalarning semantik anglash qobiliyatini yanada chuqurlashtiradi.

Muhokama davomida aniqlangan muhim jihatlardan yana biri - **o'qituvchining metodik mahorati** leksik kompetensiyani rivojlantirishda hal qiluvchi omil ekanligidir. O'qituvchining zamonaviy metodlardan foydalana olishi, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishi hamda darsni interaktiv tarzda tashkil etishi ta'lim samaradorligini oshiradi.

Umuman olganda, tadqiqotdan olingan natijalar leksik kompetensiyani shakllantirishda faqat an'anaviy yondashuvlarga tayanib bo'lmasligini, balki zamonaviy, innovatsion va shaxsga yo'naltirilgan metodlarning kompleks qo'llanishi zarurligini tasdiqlaydi. Bu esa chet tillarini o'qitishda yangi pedagogik paradigmalarni joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari tahlili shuni ko'rsatadiki, leksik kompetensiyani shakllantirish chet tillarini o'qitishning eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Leksik kompetensiya nafaqat tilni bilish darajasining ko'rsatkichi, balki shaxsning kommunikativ madaniyatini, tafakkurini va ijtimoiy faolligini ifodalovchi ko'p qirrali kompetensiyadir.

Leksik kompetensiya - bu o'quvchining so'z boyligini faol nutqda to'g'ri, maqsadga muvofiq va madaniyatlararo kontekstda samarali qo'llay olish qobiliyatidir. U kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismi bo'lib, chet tili ta'limining sifatini belgilovchi asosiy mezon hisoblanadi. Leksik kompetensiyani shakllantirishda **zamonaviy yondashuvlar** - kommunikativ, kognitiv, interaktiv, shaxsga yo'naltirilgan va innovatsion metodlar kompleks tarzda qo'llanilganda yuqori natijalar beradi. **Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini** (AKT) o'quv jarayoniga integratsiya qilish talabalarning motivatsiyasini oshirib, ularning mustaqil ta'lim olish va so'z boyligini kengaytirish imkoniyatlarini kengaytiradi. **Madaniyatlararo yondashuv** leksik birliklarni chuqur anglash va ularni ijtimoiy-madaniy kontekstdan kelib chiqib qo'llashni

Date: 27th July-2025

osonlashtiradi, bu esa o'rganilayotgan tilni tabiiy muloqot vositasiga aylantirishga xizmat qiladi. O'qituvchining **pedagogik mahorati**, metodik tayyorgarligi va innovatsion yondashuvlarga ochiqqligi leksik kompetensiyani shakllantirish jarayonining muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omil sifatida e'tirof etiladi.

Umuman olganda, leksik kompetensiyani shakllantirishda an'anaviy o'qitish usullari bilan bir qatorda innovatsion texnologiyalarni qo'llash, talabalarning mustaqil fikrlashini rag'batlantirish va ularni real kommunikativ muhitda faol ishtirok etishga yo'naltirish zarur. Shu yo'l bilan chet tillarini o'rgatish jarayonida zamonaviy yondashuvlar asosida yuqori sifatli, madaniyatlararo kompetent shaxsni shakllantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: MIT Press.
2. Hymes, D. (1972). *On Communicative Competence*. In: J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics: Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin.
3. Halliday, M. A. K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
4. Thornbury, S. (2002). *How to Teach Vocabulary*. Harlow: Longman.
5. Nation, I. S. P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Qodirova, A. (2019). *Chet tilini o'qitishda leksik kompetensiyani rivojlantirish metodikasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
7. Yo'ldosheva, D. (2020). *Interaktiv metodlar orqali chet tili so'z boyligini oshirishning samarali yo'llari*. – "Til va adabiyot ta'limi" jurnali, №3, 45–49-betlar.
8. Umarova, M. (2021). *Chet tili darslarida innovatsion yondashuvlarning o'rni*. – "Pedagogik innovatsiyalar" ilmiy jurnali, №2, 57–63-betlar.
9. Alimova, S. (2022). *Leksik kompetensiyani rivojlantirishda multimedia texnologiyalarining ahamiyati*. – "Ta'lim va rivojlanish" ilmiy jurnali, №4, 72–78-betlar.
10. CEFR (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
11. Krashen, S. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon Press.
12. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PQ-4487-son qarori – *Chet tillarini o'rganishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida*.
14. G'ulomova, D. (2023). *Chet tili o'qitishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar*. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti.
15. Yuldasheva, N. (2024). *Leksik kompetensiyani rivojlantirishning metodik asoslari*. – "Oliy ta'lim va ilmiy tadqiqotlar" jurnali, №1, 64–70-betlar.

